

Zonnetijdingen

2006 - 1 (37)

Tijdschrift van de Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw

Colofon

"Zonnetijdingen" is het tijdschrift van de Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw.

Het verschijnt vier maal per jaar en wordt aan alle leden gestuurd via het postkantoor van Kruibeke.

Kernredactie

E. Daled, J. De Graeve, J. Lyssens en P. Oyen.

Redactiesecretariaat

E. Daled

Meidoornlaan 84

B-9320 Erembodegem (Aalst)

Tel./Fax: 053-83.15.01

E-mail: eric.daled@belgacom.net

Omslagillustratie

G. Dauphin, Antwerpen

Binnenillustraties

De auteurs

Opmaak en druk

A. Corthals; Copy Service, Aalst

Verantwoordelijke uitgever

J. Lyssens

Oeverstraat 12

B-9150 Ruppelmonde

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van de door hen ondertekende artikels.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikels toegestaan mits bronvermelding.

ISSN 1375-9299

Inhoud

Voorwoord	3
Aimé Pauwels wint onze ontwerpwedstrijd	4
Google Earth, de ultieme reisgids	6
De Trudo-meridiaan in Sint-Truiden	11
Een onverwachte vondst in Santa Barbara	12
De Marnixringzonnewijzer	14
Zonnewijzers in Vlaanderen	15
Kringleven	18

Voorwoord

Wie dagelijks zijn scheurkalender raadpleegt stelt vast dat vrijwel elke dag tegenwoordig wel een bijzondere dag is: Werelddag voor de Melaatsen, Wereldgebedsdag, Internationale dag van de Vrouw, Dag van de Afschaffing van de Rassendiscriminatie, Wereldwaterdag, Werelddag van de Meteorologie, Internationale dag van de Tuberculose, Dag van de Wereldgezondheid, noem maar op. En dan hebben we het nog niet over de vele kerkelijke, burgerlijke en commerciële feestdagen.

*Op 23 april a.s. is het de **Erfgoeddag** en aangezien ook wij behoorlijk wat met (wetenschappelijk) erfgoed bezig zijn, gaan we er graag even op in.*

Deze bijzondere dag is ondertussen aan zijn zesde editie toe. Musea, archieven en documentatiecentra zijn die dag gratis open en voorzien in rondleidingen, tentoonstellingen, lezingen, workshops enz.

Enkele cijfers: ruim 500 instellingen en verenigingen in 174 steden en gemeenten organiseren meer dan 800 evenementen; vorig jaar kwamen daar ruim 220.000 bezoekers op af en verwacht wordt dat dit aantal dit jaar overtroffen zal worden.

*Centraal thema van de Erfgoeddag 2006 is **kleur**: kleurige archiefstukken (vooral manuscripten), wapenschilden (heraldiek), vlaggen, glasramen, postkaarten enz. Ook kleurstoffen, kleurprocédés, schildertechnieken, restauratietechnieken en dergelijke komen aan bod. Het is dan ook niet verwonderlijk dat een bekend Belgisch verfmerk deze editie van de Erfgoeddag sponsort.*

Wie meer over erfgoed in het algemeen en deze Erfgoeddag in het bijzonder te weten wil komen, kan tegenwoordig uiteraard ook op het Internet terecht. Enkele overkoepelende organisaties hebben inderdaad het initiatief genomen om een website op te zetten waarop alles te vinden is dat met het Vlaamse erfgoed te maken heeft: www.erfgoed.be. Dit is uiteraard een vrij omvangrijke taak; de site is dus nog in volle ontwikkeling en veel instellingen moeten er zich nog bij aansluiten. Op termijn moet dit echter een uiterst interessante en gemakkelijk consulteerbare databank worden.

Voor de Erfgoeddag zelf kunt u terecht op www.erfgoeddag.be.

Misschien ontmoeten wij elkaar ergens die dag?

De redactie

Aimé Pauwels wint onze ontwerpwedstrijd

Aimé Pauwels is inderdaad de onbetwistbare winnaar geworden van de ontwerpwedstrijd die wij een jaar geleden organiseerden naar aanleiding van het 10-jarig bestaan van onze vereniging: hij diende twee ontwerpen in en ze eindigden uiteindelijk op de eerste en de tweede plaats. Bij dezen bieden wij hem nogmaals onze welgemeende felicitaties aan.

In Zonnetijdingen nr. 33 (2005-1) meldden wij u de organisatie van een ontwerpwedstrijd naar aanleiding van het 10-jarig bestaan van onze vereniging. De opdracht bestond erin een origineel ontwerp in te dienen voor een zonnwijzer op de gevel van ons vereniginggebouw op het Mercatorplein te Rupelmonde. Uiterste datum voor de inzending van de ontwerpen was 31 oktober 2005. Op verzoek van de Duitse zonnwijzerkring werd die datum nog verlaet tot 30 november 2005. Op 27 december 2005 kwam de wedstrijdjury uiteindelijk bijeen om de ingezonden ontwerpen te beoordelen. Die wedstrijdjury bestond uit Jan De Graeve, juryvoorzitter, Eric Daled, secretaris, Ruud Hooijenga, afgevaardigde van de Nederlandse Zonnwijzerkring, Willy Leenders, wetenschappelijk adviseur, en Julien Lyssens, voorzitter van onze vereniging en tevens eigenaar van het betrokken gebouw.

De wedstrijdjury in volle werkvergadering. V.l.n.r.: Willy Leenders, Julien Lyssens, Jan De Graeve, Eric Daled en Ruud Hooijenga.

Ir. Aimé Pauwels, winnaar van onze ontwerpwedstrijd.

Onbetwiste winnaar

De ontwerpen kwamen ditmaal uitsluitend uit ons land, een Franse uitzondering niet te na gesproken. Hoewel er van meet af aan ook veel belangstelling voor het initiatief betoond werd vanuit Nederland en Duitsland, waren er uit die buurlanden uiteindelijk geen inzendingen. De ingezonden ontwerpen werden alle beoordeeld op hun gnomonische kwaliteiten – uiteraard – en hun originaliteit. De persoonlijke voorkeur van de juryleden telde voor 1/3 van de toe te kennen punten. De puntentoekekening gebeurde overigens volkomen individueel. Na de optelling van de punten bleek dat twee ontwerpen – met slechts 1 punt verschil – duidelijk de top van het klassement beheersten: twee ontwerpen die op een opmerkelijke wijze de volledige gevel van het betrokken gebouw als wijzerplaat of tafereel gebruikten – twee ontwerpen van Aimé Pauwels.

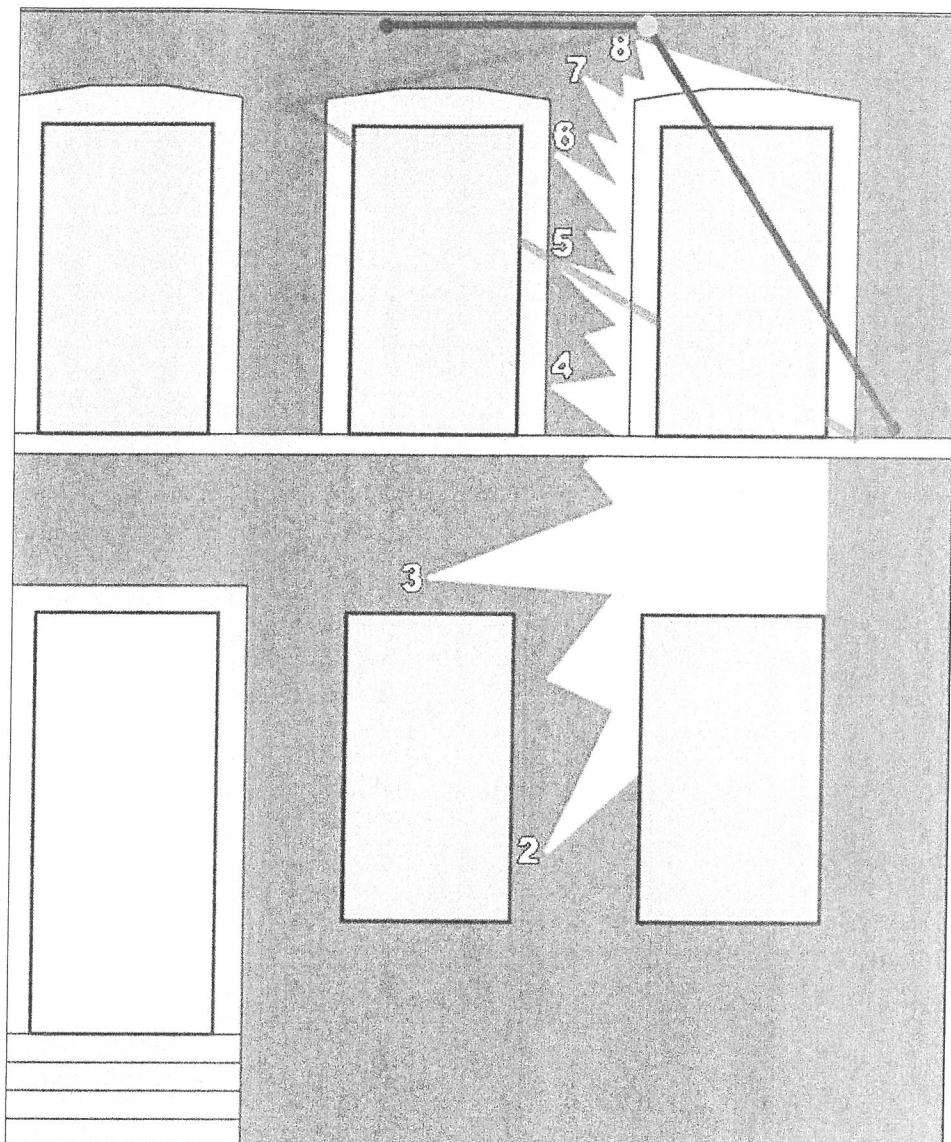
Kortrijkzaan Aimé Pauwels is lid van onze vereniging sinds het ontstaan ervan. Hij is burgerlijk ingenieur van opleiding en heeft jarenlang een zelfstandig studiebureau geleid. Zijn voorliefde voor wiskunde en aanverwante

wetenschappelijke onderwerpen lag mede aan de basis van zijn belangstelling voor zonnewijzers. Wij kennen hem als inzender van een ongewoon zonnewijzerontwerp voor het Zonnewijzerpark in Genk (in 1996) evenals als aandachtige lezer van ons tijdschrift, resp. als regelmatige inzender van artikels en/of foto's ervoor. Ondanks zijn respectabele leeftijd – hij is 84 – is het dus eigenlijk geen wonder dat hij de uitdaging van deze nieuwe ontwerpwedstrijd niet aan zich kon laten voorbijgaan. Bovendien beperkte hij zich niet tot één ontwerp, maar werkte hij er twee uit, weliswaar telkens uitgaande van hetzelfde basisprincipe: de volledige gevel van het gebouw als wijzerplaat of tafereel gebruiken. De uitgebreide wiskundige toelichting was een toemaatje dat bewijst dat hij ook deze materie grondig beheerst.

Opmerkelijk ontwerp

Het bekroonde ontwerp is een verticale zonnewijzer die een groot gedeelte van de gevel van het betrokken verenigingsgebouw in beslag neemt. De uiteinden van de verschillende uurlijnen (uren, halve uren en kwartieren) vormen een uitstralend en fel geel gekleurd oppervlak dat refereert naar de zon, het meest onmisbare element van welke zonnewijzer dan ook. De uurnummers duiden de hele uren aan. Voor de realisatie van dit opmerkelijke tafereel wordt in eerste instantie gedacht aan pleisterwerk, maar ook het eventuele gebruik van andere duurzame materialen wordt nog nader onderzocht. De uurnummers zullen vermoedelijk in kunststof of metaal uitgevoerd worden. De poolstijl wordt een metalen constructie met een buisdikte die in functie staat van de beoogde schaduw. Grootte en kleur van het gedurfde geheel moeten ervoor zorgen dat ons verenigingsgebouw onmiddellijk gezien en als dusdanig herkend wordt door elkeen die het Rupelmondse Mercatorplein betreedt.

Computersimulatie van het opmerkelijk zonnewijzer-ontwerp van ir. Aimé Pauwels op de gevel van ons verenigingsgebouw (W. Leenders).

In nauw overleg met Aimé Pauwels wordt het bekroonde ontwerp op dit ogenblik door Willy Leenders verfijnd in functie van een aantal bouwkundige elementen (exacte afmetingen, onregelmatigheden in de gevel, enz.). Tezelfdertijd worden contacten gelegd met eventuele aannemers (pleisterwerken, metaalwerken, enz.) evenals met eventuele sponsors. Wij houden u uiteraard op de hoogte en hopen u over afzienbare tijd te kunnen uitnodigen op de inhuldiging van dit bijzonder zonnewijzerproject.

E. Daled

Google Earth, de ultieme reisgids

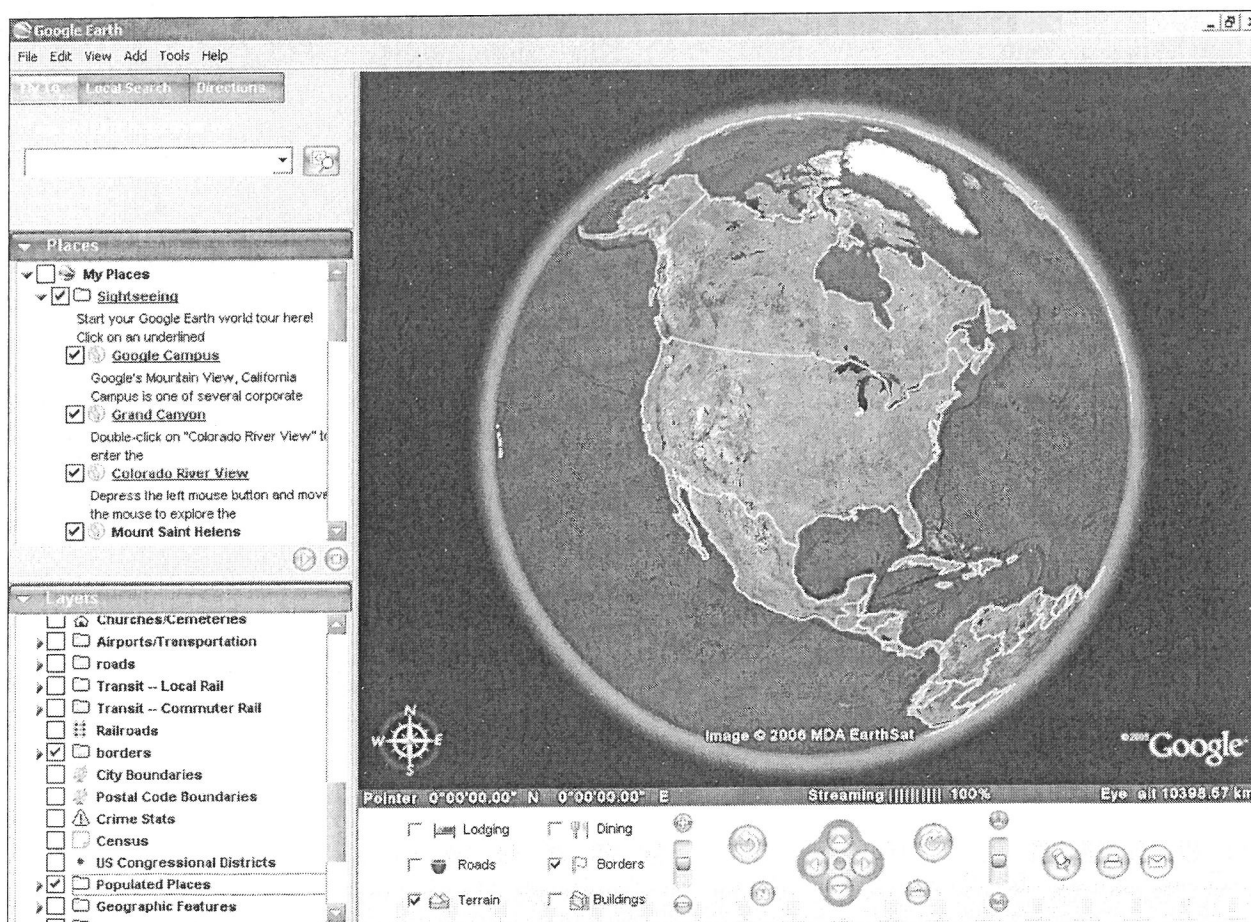
Ik mag graag reizen. Nee, niet in propvolle bussen, met vertraagde treinen, verdacht eten, afgezet door taxichauffeurs, lekgeprikt door steekvliegen en wat er zoal bij fysieke reizen hoort. Gewoon thuis, in de luie stoel, met de neus in de atlas of een gedetailleerde kaart. Vergrootglas er zo nodig bij. Hoog boven het aards gewoel op schaal 1:1.000.000, en als ik wat interessants zie, in duikvlucht naar schaal 1:50.000. En zo gemakkelijk als ik vertrok, kom ik weer thuis: gewoon door de atlas dicht te slaan en de kaart op te vouwen.

De firma Google, gids en steunpilaar voor iedereen die informatie op internet zoekt, heeft nu de ultieme reisgids voor mijn soort reiziger uitgebracht: het programma Google Earth. Je kunt er als in een satelliet rondjes mee om de aarde draaien, maar je kunt ook laagvliegend je auto op de oprit zien staan. Google Earth biedt namelijk een wereldwijde collage van satellietfoto's, waarop je naar hartelust kunt in- en uitzoomen.

Vergeeft u mij dat ik in mijn enthousiasme de werkelijkheid enig geweld aandoe. De resolutie van verreweg de meeste foto's is niet beter dan enkele tientallen meters. Wegen en spoorwegen zijn dan niet meer zichtbaar, misschien net de heel brede snelwegen. Van Nederland en België, bijvoorbeeld,

heeft maar 6% van het beeldmateriaal een voldoende hoge resolutie, enkele meters, om die auto terug te vinden. Maar in die hoge-resolutie gebieden moet je dus ook grote zonnepijlers kunnen terugvinden, bedacht ik. En inderdaad, ik heb er wereldwijd inmiddels een 30-tal kunnen traceren. Je moet wel precies weten waar ze staan, want meestal zie je van boven af niet meer dan een vage vlek. In België vond ik er maar één, dus daar ligt een mooie uitdaging voor de lezers van dit blad!

Voor degene die zelf als adelaar over beemd en veld wil zweven: u heeft een snelle internetverbinding nodig en dan toch nog een flinke dosis geduld. Bij het inzoomen op een bepaalde plaats moet het programma steeds gedetailleerder informatie van de server van Google Earth ophalen, en dat liegt er qua omvang niet om! Mocht u nog steeds op reis willen, het programma is gratis te downloaden van earth.google.com. Er zijn versies voor Windows en Mac. Bij uitvoering van het .exe bestand wordt het programma op de harde schijf geïnstalleerd. Ik krijg bij het starten van Google Earth altijd een foutmelding, maar die is weg te klikken zonder merkbaar probleem. Dan opent zich het Google Earth-venster (zie de figuur hieronder).

Onder het beeld staan de navigatie-knoppen. Linksonder kunt u kiezen wat u op de beelden aangegeven wilt hebben. Ik houd het meestal bij landsgrenzen, maar u kunt ook hotels of restaurants laten aangeven, zodat u gemakkelijk de dichtstbijzijnde McDonald of het Hilton kunt vinden. Uit dat soort opties zal Google zijn geld wel halen, veronderstel ik.

Er is heel veel in het programma mogelijk. Ik heb dat nog nauwelijks geëxploreerd, dus ik zal er hier niet op ingaan. Navigeren is eenvoudig: met de muis sleept u de aarde onder u door. Inzoomen gaat met het scroll-wieltje, of de zoomknop onderaan. U roteert het beeld met

de knopjes en en

brengt het noorden weer boven

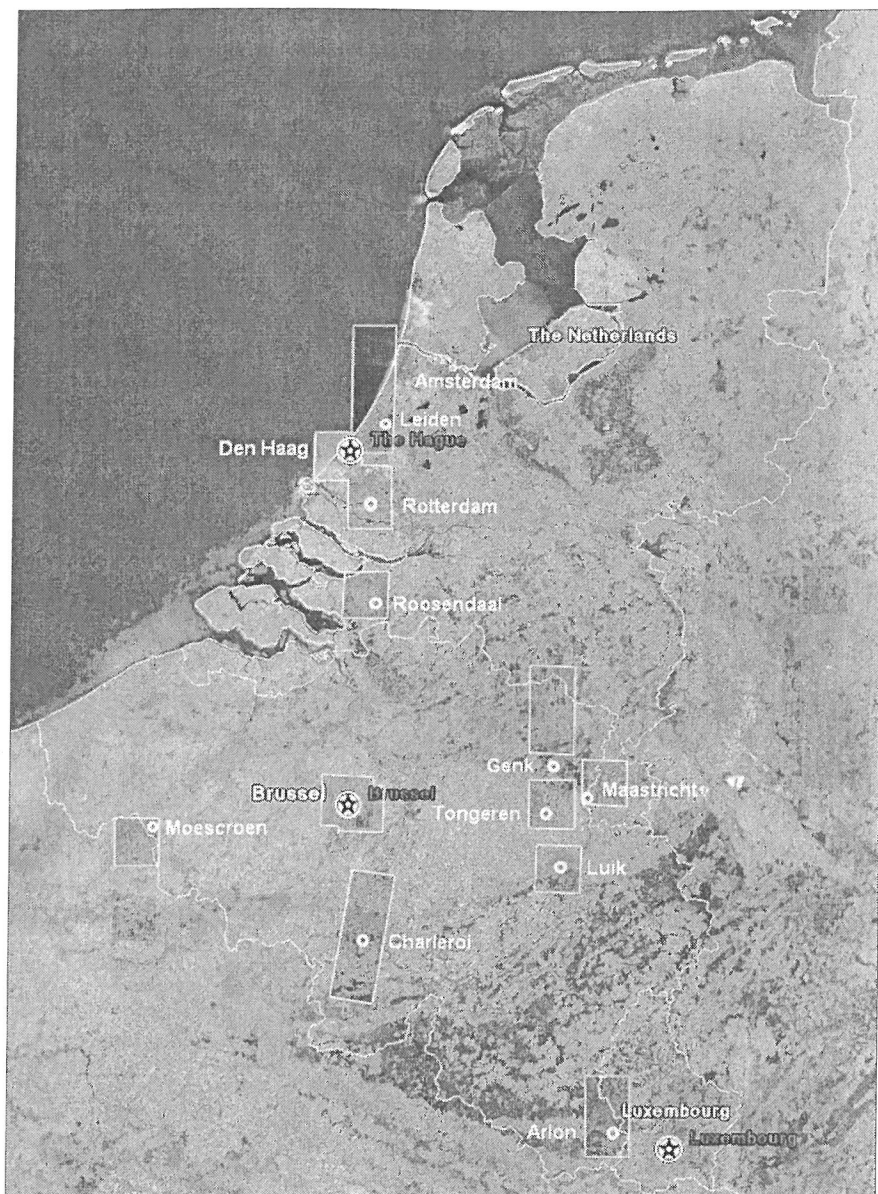
met het knopje . Op de statusregel onder het satellietbeeld worden de geografische coördinaten weergegeven van de muisaanwijzer. Achter *Streaming* beweegt een patroontje tot alle informatie voor het satellietbeeld binnen is. Er wordt geen afstandsschaal weergegeven, maar die kunt u zelf maken met de optie *Measure* van de menukeuze *Tools*.

Na inzoomen op België of Nederland ziet u een paar donkerder rechthoeken. Dat zijn de gebieden met hoge resolutie. In de figuur hiernaast heb ik ze geaccentueerd en een plaatsnaam vermeld. Het zonnewijzerpark in Genk valt helaas buiten de prijzen: slechts een lichtgroene vlek tussen het donkergroen van het geboomte verraadt waar het park ligt.

Bij het zoeken van zonnewijzers (of andere objecten) is een uitstekende kennis van het terrein nodig, en/of een gedetailleerde kaart (topografische atlas!) of stadsplattegrond. Want het valt toch niet mee om een bekend terrein of straatbeeld van boven af te herkennen, heb ik gemerkt.

Hieronder vindt u enkele voorbeelden van zonnewijzer-locaties die vanuit de ruimte zichtbaar zijn. Ik heb er ook fotootjes bij gezocht die op ooghoogte gemaakt zijn. U kunt het artikel in kleur zien op www.fransmaes.nl/zonnewijzers/google-earth.

Overigens ben ik niet de enige die op het idee kwam Google Earth te gebruiken voor een zonnewijzer-safari. In *Carpe Diem*, een tijdschrift van onze

Spaanse vrienden, schreef Antonio Cañones er ook al over. Lezers stuurden vervolgens hun eigen vondsten in. Ik mocht ze overnemen op bovengenoemde web-pagina.

1. Equatoriale zonnewijzer bij het IBM Opleidingscentrum in La Hulpe

Deze grote bronzen equatoriale zonnewijzer is in 1967 gemaakt door de beroemde beeldhouwer Henry Moore voor het hoofdkantoor van de Londense krant *The Times*. Toen dat verplaatst werd, kwam het kunstwerk via-via bij IBM terecht, die het bij zijn Europese opleidingscentrum in La Hulpe (Terhulpen, bij Brussel) plaatste. Het staat daar nog steeds, hoewel het centrum inmiddels gesloten en in andere handen overgegaan is. Zie ook de artikelen van M. Jooris in *Zonnetijdingen* 2002-1 en 2002-2. De diameter van de zonnewijzer is 3.60 m. Op de satellietfoto ligt hij nog in de schaduw van de wintermorgenzon.

2. Pleinzonnewijzer, Molenwerf, Leiden

In een plantsoen op de voormalige verdedigingsgordel van Leiden is in 1983 deze grote pleinzonnewijzer aangelegd. De poolstijl is een lange buis, het tafereel is een halve cirkel van ca. 13 meter

diameter. De rand daarvan, met de even uurscijfers in Romeinse notatie, loopt iets op. Daardoor vertoont de schaduw van de buis buiten het middaguur een knik, wat het aflezen stoort. Op het voormalige bastion staat de molen De Valk.

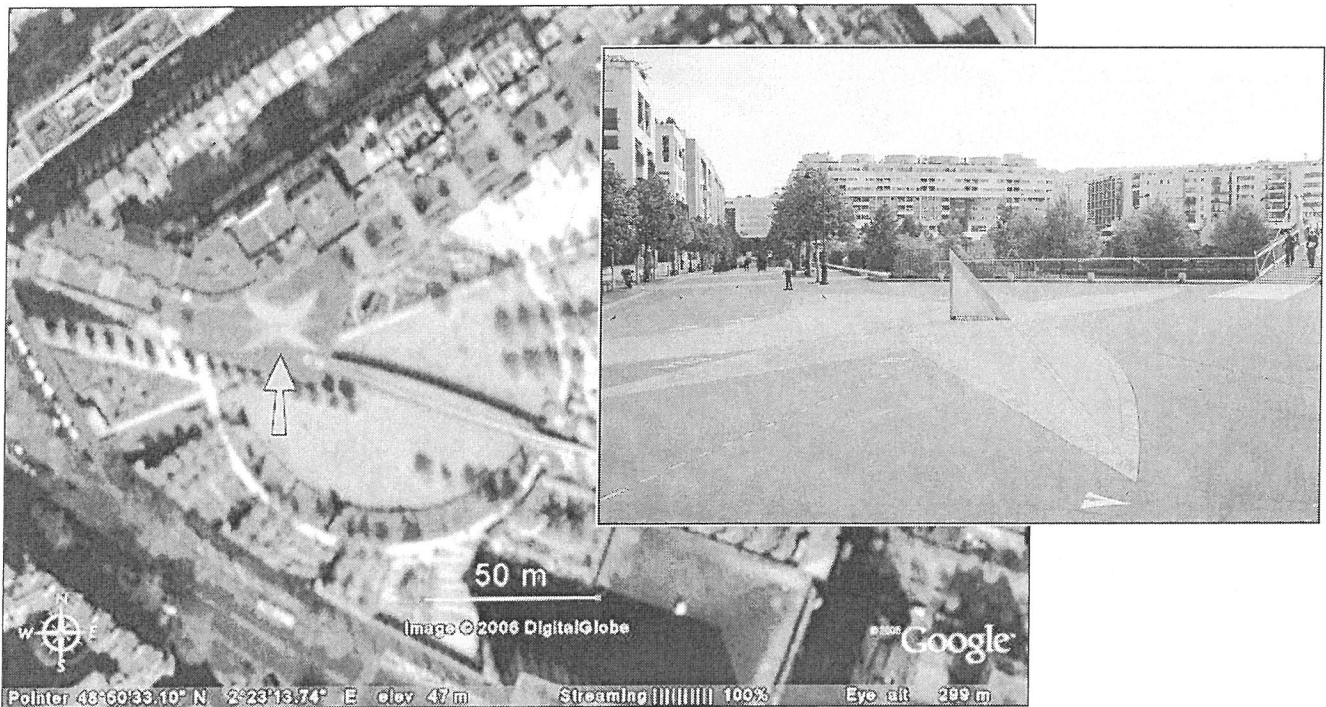

3. Pleinzonnewijzer bij de Jardin de Reuilly (Parijs, 12e arrondissement)

Langs de Avenue Daumesnil lag voorheen een goederen-emplacement; nu staan er huizen en is er in 1992 het park van Reuilly aangelegd. In een bocht van de Rue Jacques-Hillairet, waar een voetgangersbrug over het verdiepte park uitkomt, is deze zonnewijzer aangebracht. Het is een gecombineerde poolstijl-puntzonnewijzer. De schaduwgever is een staande driehoek. De uurlijnen tellen van 3 tot 9 (21) uur. De top van de driehoek

dient als gnomon voor de datumlijnen, waarvan alleen die voor de equinoxen en solsticia zijn aangegeven. Deze zijn door de kunstenaars Régine en Jean-Loup Doucet aangevuld met een aantal extra lijnen, waardoor een reuze-vlinder ontstaan is, die zich met gespreide vleugels aan de zonnewarmte koestert. De tussenliggende vlakken zijn opgevuld met rood en blauw. Zie voor details het boekje *Cadrans solaires de Paris* van Andrée Gotteland en Georges Camus, CNRS Editions, Paris 1997.

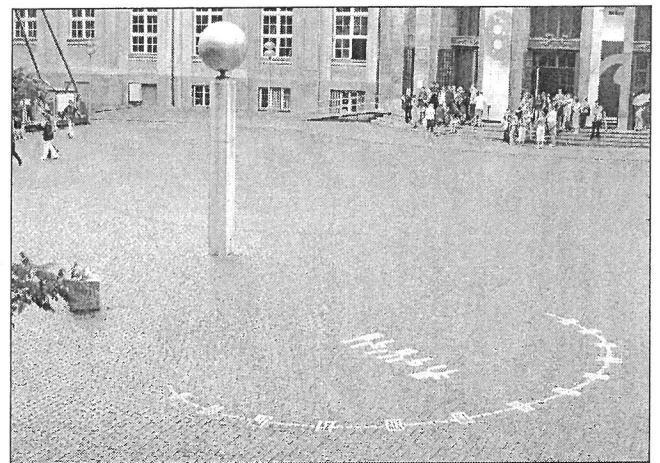
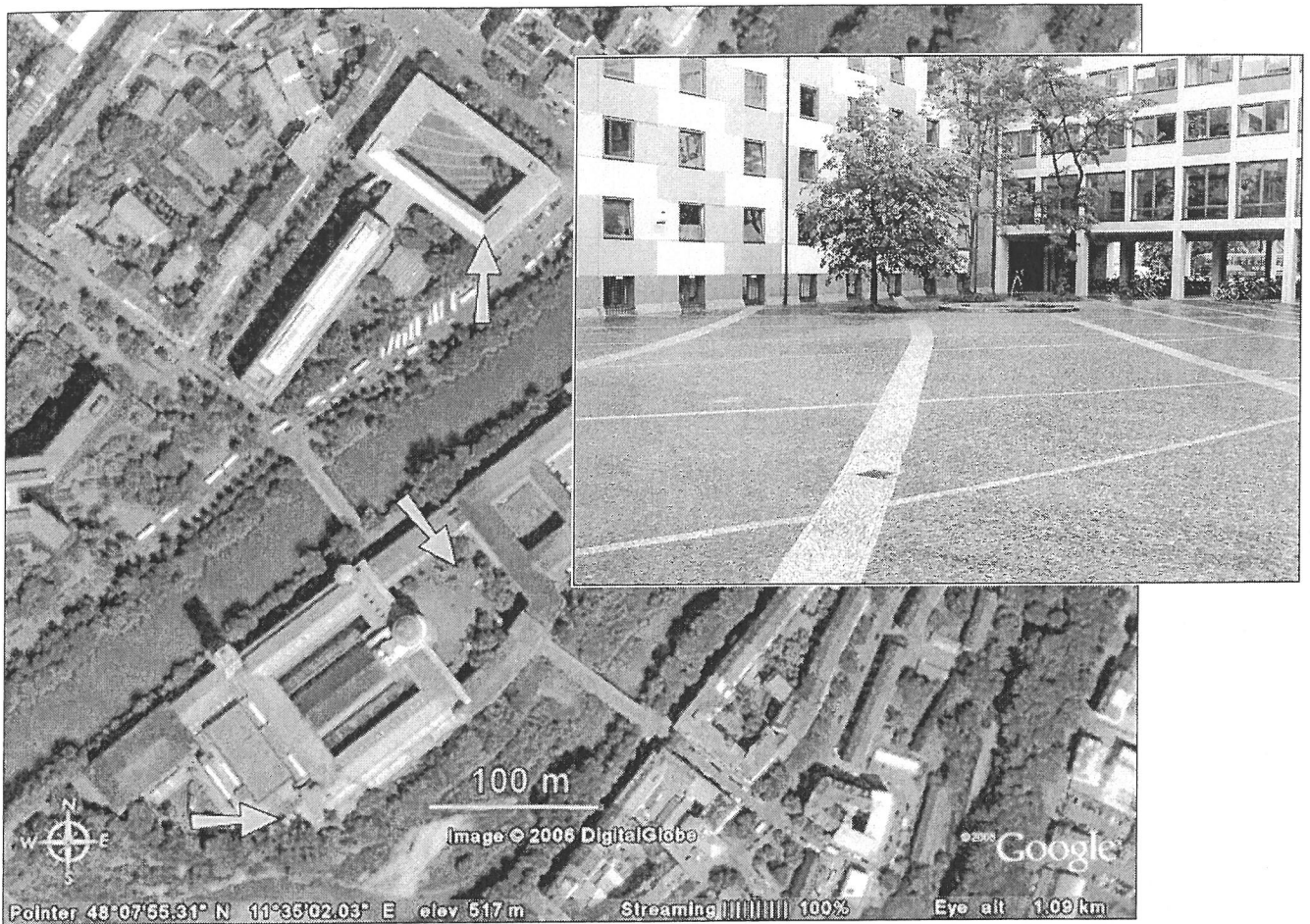
4. Puntzonnewijzer in het Deutsches Patentamt, zonnewijzertuin en analemmatische zonnewijzer in het Deutsches Museum in München

Dit is mijn favoriete ruimteshot: de zonnewijzer die het beste zichtbaar is vanuit de ruimte bevindt zich op de binnenplaats van het Duitse Patentbureau aan de Zweibrückenstrasse in München (de bovenste pijl). Hij stamt uit de jaren '50. Schaduwgever is de hoek van de daklijn van de zuidwestelijke en de zuidoostelijke vleugel, op ca. 30 meter hoogte. Dit is een van de grootste zonnewijzers ter wereld. De binnenplaats meet ca. 70 bij 35 meter. Op elke uurlijn (van 9 - 14 uur) is een tijdsvereffeningslus aangebracht.

Op dezelfde satellietfoto zien we ook het Deutsches Museum, op het Museumsinsel in de Isar. Op een terras op de zuidelijke hoek van de vijfde verdieping is in 1998 een Sonnenuhrgarten ingericht door

Yves Opizzo en Christian Tobin (pijl linksonder). Daarin bloeien meer dan 40 zonnewijzers. Hiervan zitten er alleen al 25 op de 26-vlakkige polyeder op de voorgrond in de linker foto onderaan. Op de rand links achterin staat het tweede exemplaar van de digitale zonnewijzer van Scharstein c.s. Het eerste werd enkele dagen eerder in het Zonnewijzerpark van Genk ingewijd (zie mijn artikel in *Zonnetijdingen* 2004 nr. 2). Het gidsje *Sonnenuhrgarten, Führer durch die Ausstellung*, uitgegeven door het Deutsches Museum, München 1999, is zeer aan te bevelen.

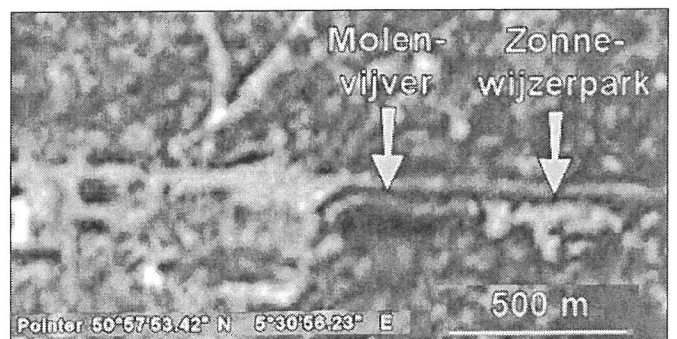
Op de binnenplaats voor de ingang van het museum bevindt zich tot slot een analemmatische zonnewijzer (middelste pijl en foto onderaan rechts). De lange as is 6 meter. Nee, de gouden bol op de paal dient niet als schaduwgever; die eer is voor de bezoeker zelf weggelegd. Als het tenminste niet regent zoals op deze foto.

5. Zonnewijzerpark, Genk

Als bladvulling laat ik dan toch nog even het Zonnewijzerpark bij lage resolutie zien. Het grasveld waarop de zonnewijzers staan is licht, de waterpartij donker. Het centrum van Genk laat zich zien in de lichte vlekken links. De horizontale streep die onder de pijlpunten doorloopt, is de Europalaan, die langs het Molenvijverpark loopt.

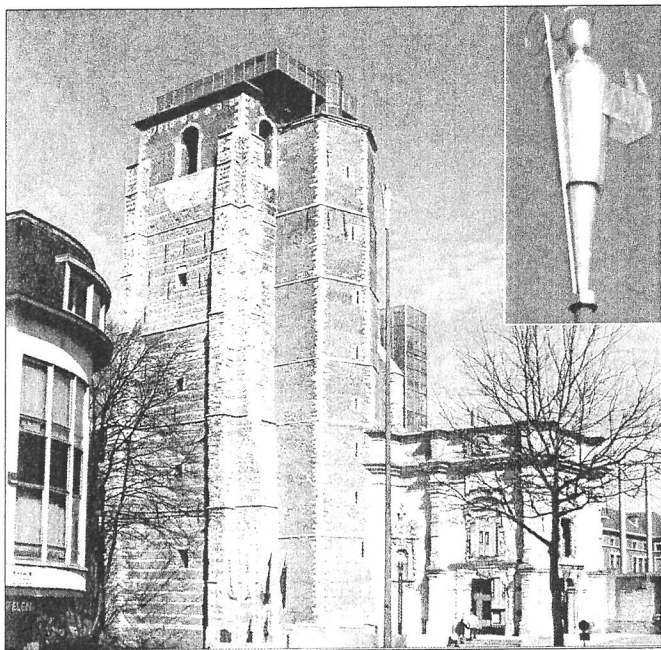
Frans W. Maes (NL)

De Trudo-meridiaan in Sint-Truiden

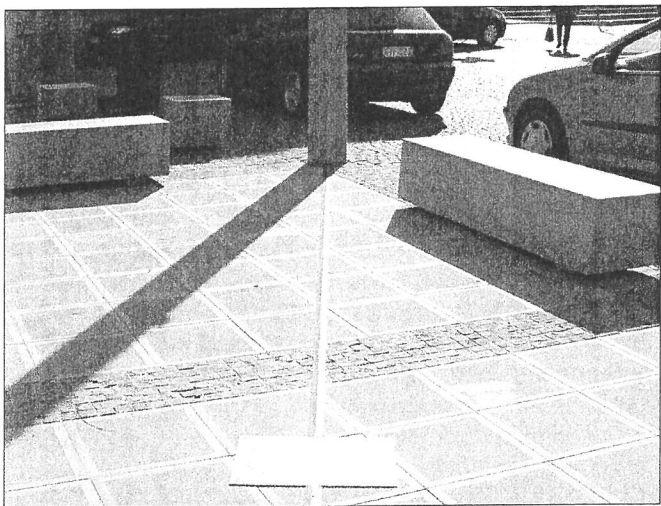
Het was Sint-Truidenaar Graaf de Theux de Meylandt die als Belgisch minister van binnenlandse zaken in 1836 verordende dat meridiaanlijnen moesten worden aangelegd opdat burgers hun uurwerk konden gelijkstellen op 12 uur Brusselse tijd. Sinds kort heeft Sint-Truiden zelf ook zo'n meridiaanlijn. Het beeld van Sint-Trudo werpt er op het middaguur zijn schaduw op

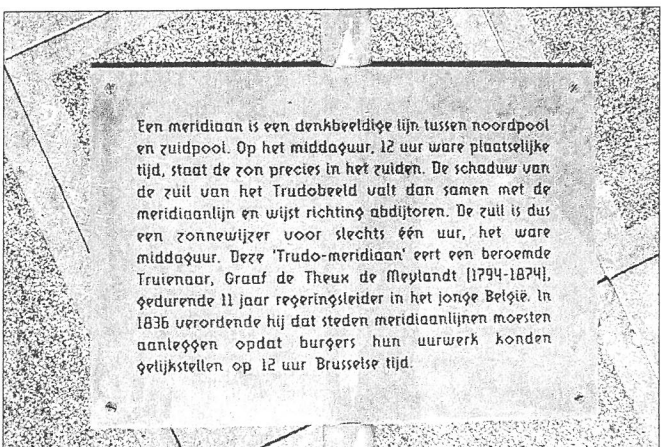
Een meridiaan is een denkbeeldige lijn tussen noordpool en zuidpool. Door elk punt op de aardbol kan je zo'n lijn trekken. De meridiaan door de zuil van het Sint-Trudobeeld op het abdijplein in Sint-Truiden is gemarkeerd door een strip in messing. Zij loopt van de zuil in de richting van de abdijtoren. Als je de lijn zou doortrekken naar de andere kant, loopt ze door de torenspits van de Onze-Lieve-Vrouwkerk een paar honderd meter verder.

Sint-Trudo is dus door de meridiaan van de plaats verbonden met de toren van zijn abdij en met de toren van de Onze-Lieve-Vrouwkerk, een gelukkig toeval waarvan kunstenaar Hugo Duchateau zich niet bewust was toen hij het beeld ontwierp. Je kunt ook zeggen dat de zuil een middagzonnwijzer is, een zonnwijzer voor slechts één uur, het middaguur.

De "Trudo-meridiaan" eert een beroemde Sint-Truidenaar, Barthelemy Théodore Graaf de Theux de Meylandt (1794-1874). Hij was meermaals en gedurende 11 jaar regeringsleider, een functie die hij bij zijn dood in 1874 ook nog bekleedde. Hij werd geboren in Sint-Truiden, groeide er op en verbleef op het kasteel van Schabroek in het gehucht Melveren tot op de leeftijd van 46 jaar. Toen huwde hij de achttienjarige Aline du Parc. Ze vestigden zich op het kasteel Meylandt in Heusden-Zolder.

In het begin van de 19e eeuw gaf men de tijd nog aan in Ware Plaatselijke Tijd (W.P.T.) of zonnetijd. Elke stad had haar eigen tijd. Als minister van binnenlandse zaken verordende Graaf de Theux de Meylandt in 1836 dat in een aantal steden meridiaanlijnen moesten aangelegd worden opdat de burgers konden bepalen wanneer het in Brussel 12 uur was en hun uurwerk konden gelijkstellen op de Brusselse tijd. Om het spoorverkeer, dat sinds 1835 in ontwikkeling kwam, ook toen reeds klokvast te laten verlopen was dit noodzakelijk. Adolphe Quetelet, directeur van het Koninklijk Observatorium werd met de uitvoering gelast. Ook Hasselt stond op het lijstje van Quetelet maar kwam niet aan de beurt. In 1840 vond men de telegraaf uit en voortaan werd de Brusselse tijd doorgeseind naar alle belangrijke plaatsen in het land.

Toch zijn er in Limburg enkele meridiaanlijnen of middagwijzers. In de kerk van Wiemesmeer in Zutendaal valt het zonnelicht om 12 uur door een spleet in de muur. In het Zonnwijzerpark in Genk, valt het zonnelicht om 12 uur door een spleet tussen twee blokken graniet. In de tuinen van de abdij van Herkenrode wordt een meridiaanlijn aangelegd. Sinds 2005 heeft ook Sint-Truiden, als hommage aan zijn roemrijke inwoner graaf de Theux de Meylandt, zijn meridiaanlijn.

W. Leenders

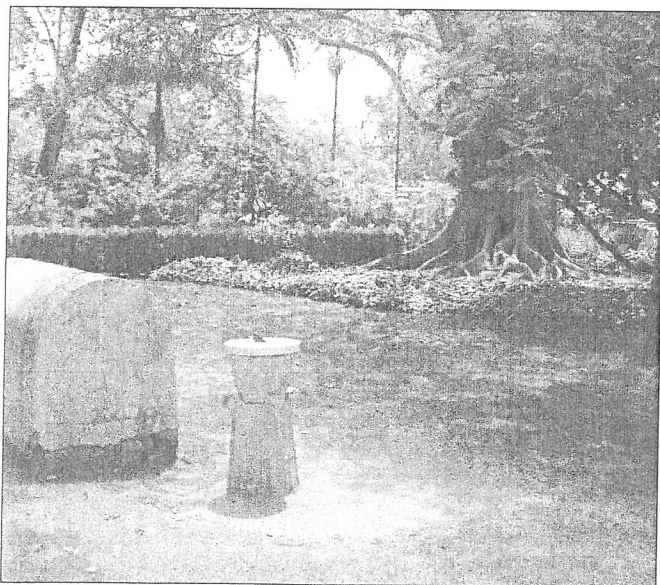
Zonnewijzers op reis

Een onverwachte vondst in Santa Barbara

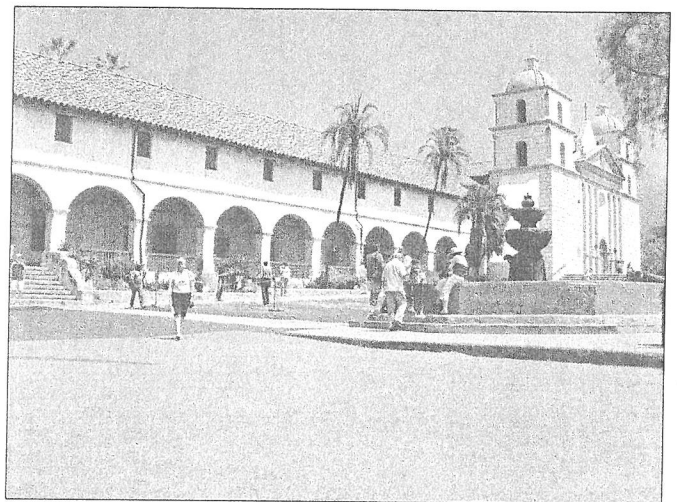
Een rondrit met een huurwagen in het westen van de Verenigde Staten (Californië, Utah, Nevada en Arizona), bracht ons, mijn echtgenote en mij, op onvergetelijke plaatsen. Op die meer dan 5000 km lange tocht zou je niettemin verwachten toch ook enkele zonnewijzers te kunnen zien. Dat viel echter tegen. Ik kan niet geloven dat er helemaal geen waren maar we zagen er niet meteen en ook de mensen van ter plaatse konden er ons geen aanwijzen. Te Santa Barbara hadden we geluk.

Van San Francisco naar Los Angeles volgden we de wondermooie M1 langs de Stille Oceaan. Na een overnachting te Santa Maria vervolgden we onze trip richting Los Angeles. Na ettelijke stops onderweg kwamen we in het pittoreske badplaatsje Santa Barbara aan waar we o. a. een bezoek brachten aan "The Mission" (foto 1).

Deze missiepost was de tiende van de Californische missies gesticht door de Spaanse Franciscanen. Hij werd opgericht op 4 december 1786, de feestdag van de H. Barbara. Deze missiepost werd gebouwd met het oog op de bekering van de Chumash, de plaatselijke indianenstam. Tezelfdertijd introduceerden de Franciscanen er de landbouw. Nu is in en om de gebouwen van de missiepost o. a. een prachtig museum ondergebracht: "Old Mission Santa Barbara, Queen of the Missions". Een rondgang in dit museum bracht ons ook op de begraafplaats waar niet alleen de eerste kolonisten begraven liggen maar ook een 4000-tal indianen. En precies daar, tussen enkele grote bomen, zag ik plots een prachtige horizontale zonnewijzer. Ik neem aan dat deze zonnewijzer daar indertijd geplaatst werd voor de bomen er stonden of op zijn minst toen ze nog een stuk kleiner waren, want de bezonning wordt nu ernstig gehinderd door de brede kruinen. Zo te zien staat de zonnewijzer rond de vroege namiddag immers reeds in de schaduw van een grote boom (foto 2).

De horizontale zonnewijzer vormt als het ware het deksel van een soort urne die zelf op een beeldhouwde sokkel rust. (Foto W. Ory).

De kerk en het arcadegebouw van de missie. In het arcadegebouw is nu het museum in ondergebracht. (Foto W. Ory).

Tafereel met teksten

Het cirkelvormige witmarmeren tafereel rust op een bruine zandsteen die de vorm heeft van een urne. Het lijkt wel alsof het tafereel als deksel dient voor deze urne. Het geheel staat op een beeldhouwde zandstenen sokkel die aan elke rib een ietwat schuin oplopend pilaartje heeft dat eindigt op een krul. Het tafereel heeft een doormeter van ongeveer een halve meter en een dikte van ca. 10 cm (foto 3 en 4). De vermelde afmetingen zijn slechts bij benadering want ik had geen geschikt meetgerief bij. Concentrische cirkels bakenen de verschillende velden voor teksten en cijfers af. De volle uren, halve uren en kwartieren zijn met telkens kortere lijnen aangegeven. Alleen de volle uren zijn voorzien van Romeinse cijfers, van 5 tot 17 uur. Merk op hoe de 12-uurlijn ontubbeld is ten gevolge van de dikte van de poolstijl. [1] De poolstijl is uitgevoerd in brons en vormt een hoek van ongeveer 33° met het tafereel (Santa Barbara ligt op ongeveer 33° N.B.). Het uiteinde ervan is echter jammer genoeg afgebroken (foto 4).

Op het tafereel zijn een aantal Latijnse teksten aangebracht: [2]

- langs de buitenste rand van het tafereel:

UMBRAE TRANSITUS EST VITA NOSTRA ET NON
EST REVERSIO FINIS NOSTRI. SAP. 2.5.

Ons leven is een voorbijgaande schaduw en ons
einde is onafwendbaar (uit het Boek der Wijsheid:2.5)

- in cirkelvorm rondom de poolstijl:

NIL BONI HODIE DIEM PERDIDI

(Ik deed) niets goeds vandaag, ik heb een dag verloren.

Volgens de Romeinse geschiedschrijver Gaius
Suetonius (± 75-150 n.C.) in Vita Titi 8 (het leven van
Titus), zei keizer Titus dit als hij een dag voorbij had
laten gaan zonder iemand wel te doen.

- in vaandelvorm tussen beide vorige teksten en onder
een tekening die o.a. het kruis van Christus toont:

ABSIT GLORIARI NISI IN CRUCE DOMINI NOSTRI
JESU CHRISTI

Ik wil me op niets anders beroemen dan op het kruis
van onze Heer Jezus Christus
(uit de brief van Paulus aan de Galaten: 6.14).

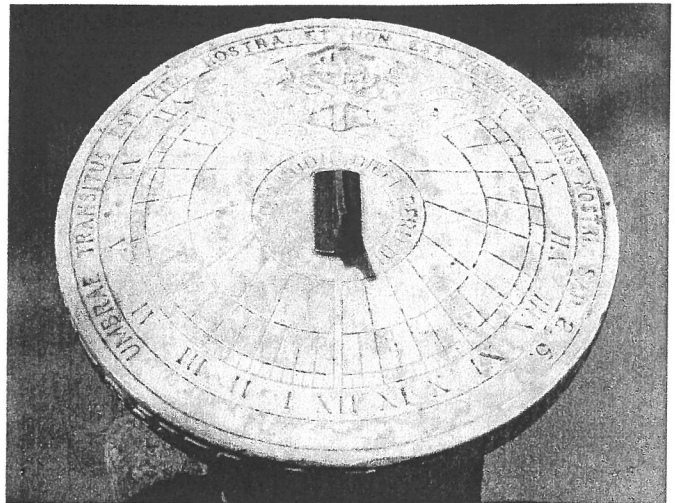
- op de zijkant van de steen:

⊕ IN MEMORIAM ⊕ JANE L. DONOHUE ⊕ 1869 - 1927
MADE AND ERECTED BY F.D. DONOHUE
AUG. 25. 1927

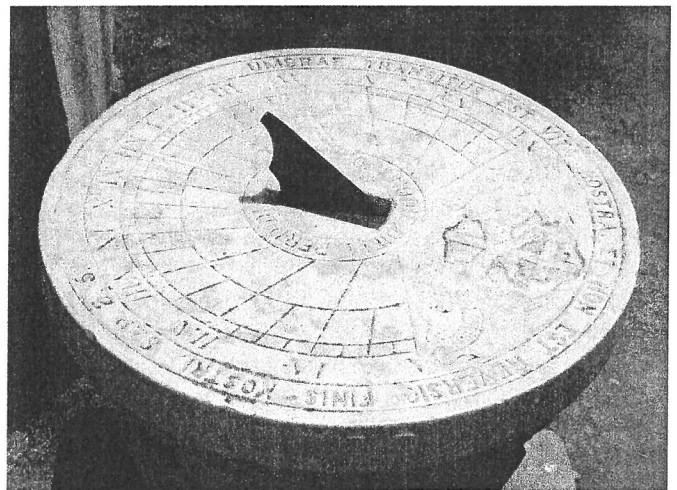
Deze zonnwijzer werd dus blijkbaar in 1927 gemaakt en
geplaatst door F.D. Donohue ter nagedachtenis van Jane
L. Donohue. Wie beiden waren kon niemand mij echter
vertellen in "The Mission".

Vandalisme

In de "museumshop" zag ik een (zeer) oude Franciscaan
wat neuzen in een postkaartenmolentje. Toen ik hem
aansprak fleurde de man helemaal op. Het museum
wordt weliswaar zeer druk bezocht door toeristen, maar
wie spreekt nu nog een oude minderbroeder aan ... Over
de zonnwijzer wist hij mij evenwel niets zinnigs te
vertellen. Toen ik hem vroeg wat er met de poolstijl was
gebeurd, was zijn antwoord even kordaat als kort:

Bovenzicht van het mooie zonnwijzertafereel met
teksten. Merk op dat zowel de teksten als de urcijfers
zodanig zijn geplaatst dat de lezer zelf geen hinderlijke
schaduw op het tafereel werpt. Plaatselijke ware
zonnetijd: ca. 10.30 h. (Foto W. Ory).

Op deze foto is duidelijk te zien dat het uiteinde van de
poolstijl afgebroken is. (Foto W. Ory).

de toeristen breken alles af en nemen "souvenirs" mee.
Ook hier viert het vandalisme dus hoogtij. Het was precies
of ik in zijn ogen heimwee zag naar zijn indianen ...

W. Ory

Referenties

[1] Zie Zonnetijdingen nr. 10, p.11 e.v.

[2] Met dank aan Willy Leenders voor de vertaling van de
Latijnse teksten.

Een opmerkelijk initiatief

De Marnixringzonnwijzer

Een unieke en gepersonaliseerde zonnwijzer zal straks tal van Vlaamse tuinen sieren: de Marnixringzonnwijzer. Een serviceclub nam een opmerkelijk initiatief, de creatie van een zonnwijzer op haar logo. Naast de verspreiding van deze zonnwijzer is er nog een ander opzet: een boeiende voordracht over zonnwijzers

De Marnixring is een internationale serviceclub, vooral uitgebouwd in Vlaanderen waar een zestigtal afdelingen, ringen genoemd, actief zijn. Anders dan in andere serviceclubs is hun dienstverlening vooral gericht op het verspreiden en bevorderen van de Nederlandse taal en cultuur. Het gedachtegoed van de Marnixring ligt in Vlaanderen in het verlengde van dat van de Vlaamse Beweging.

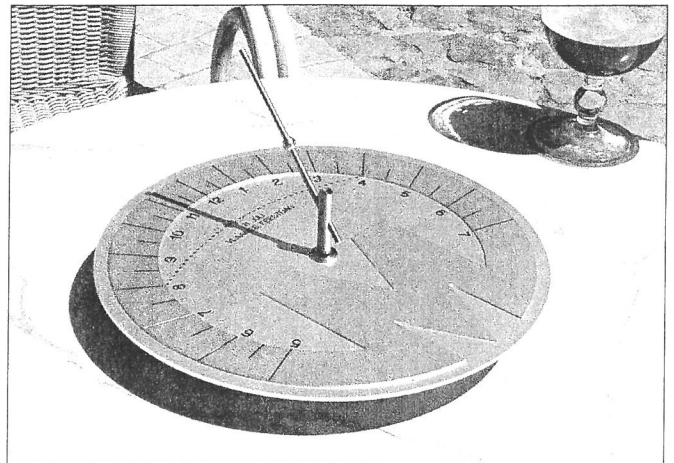
Om hun projecten te financieren namen de Limburgse ringen een merkwaardig initiatief: het ontwerpen, produceren en verkopen van een zonnwijzer. Niet zomaar een zonnwijzer maar een Marnixringzonnwijzer. Het tafereel van de horizontale zonnwijzer wordt gevormd door het logo van de vereniging, een ring waarin de letter M ingevoegd is. Daarop zijn de uurlijnen aangebracht. Heel bijzonder is een bolletje op de stijl. De schaduw daarvan schuift op 11 juli, de Vlaamse feestdag, van 's morgens tot 's avonds over een puntlijn, gemarkeerd op het tafereel. Daaronder staat de tekst: 11 juli Vlaamse feestdag. De prijs van deze unieke zonnwijzer is 250 euro. De opbrengst is voor het goede (Marnixring)doel.

De stijl, die het tafereel nergens raakt, is gevat in een steun die midden in de ring is geplaatst. Het logo, uitgevoerd in goudkleurig geanodiseerd aluminium van 1 mm dik is gelijmd op een ronde plaat van geanodiseerd aluminium, 3 mm dik en met een diameter van 32 cm. De uurlijnen, de datumlijn en de tekst zijn in het aluminium gegraveerd en zwart opgevuld. De steun eindigt in een draadstang en is met een moer aan de onderkant van de plaat bevestigd. Het geheel steunt op een ring in roestvrij staal, 3 cm hoog en met een diameter van 15 cm.

Vermits de zonnwijzer alleen in Vlaanderen aan de man of vrouw gebracht wordt, vooral aan leden van de Marnixring, heeft de stijl een helling van 51 graden. Dit is, met een verwaarloosbare afwijking, de breedtegraad van elke plaats in Vlaanderen.

Om de zonnwijzer, juist op te stellen, met de stijl naar het noorden, wordt er een tabel bijgeleverd.

Die vermeldt voor elke dag van het jaar, specifiek voor de plaats waar de zonnwijzer opgesteld wordt, hoeveel daar de officiële tijd voorloopt op de zonnetijd. Bij het

opstellen van de tabel is rekening gehouden met de tijdsvereffening en met de lengtegraad van de plaats. Het volstaat om op een bepaald moment de officiële tijd te verminderen met het aantal minuten uit de tabel, zo bekom je de zonnetijd. Je plaatst de zonnwijzer dan zo dat hij die zonnetijd aangeeft.

Het project omvat nog meer. De Limburgse Marnixringen bieden elke andere ring in Vlaanderen, maar ook elke andere vereniging die daarvoor belangstelling heeft, gratis, want zo zijn de Limburgers, een boeiende voordracht aan, ondersteund met dynamische "klikplaatjes" (PowerPoint). Het onderwerp is: "Zonnwijzers, schaduw van de tijd". Spreker is Willy Leenders, de ontwerper van de Marnixringzonnwijzer, lid van de Marnixring en bestuurslid van de Zonnwijzerkring Vlaanderen. Hij weet zijn toehoorders meer dan een uur lang te boeien met tal van facetten van het onderwerp: werking, soorten, geschiedenis, merkwaardige zonnwijzers in Vlaanderen, de politieke zonnwijzers in Voeren, ... en verwacht als compensatie dat hij aan zijn publiek een vijftal Marnixringzonnwijzers kan slijten. Straks sieren een honderdtal van deze zonnwijzers Vlaamse tuinen. De helft van dit opzet is nu al gerealiseerd.

De redactie

Zonnewijzers in Vlaanderen *(aanvulling nr.11)*

Dit is een nieuwe aanvulling op onze inventaris van zonnewijzers in Vlaanderen. De vorige aanvullingen kunt u vinden in de nrs. 1, 2, 3, 6, 11, 16, 21, 24, 28 en 32 van ons tijdschrift.

De zonnewijzers met de inventarisnummers 559 tot en met 562 bevinden zich in het Brusselse gewest. Ze werden, uiteraard met hun toestemming, overgenomen uit de inventaris van de werkgroep Gnomonica van onze Franstalige landgenoten.

Nr. 548 ▶

Zijgevel boerderij
Scheldestraat 31 - 2880 Weert

Mooie oude verticale zuidwijzer in steen uitgehouwen. Romeinse uurscijfers in Gotisch schrift van VI tot VI. Niet zichtbaar vanaf de openbare weg. De hoeve is van 1792. De zonnewijzer is wellicht uit dezelfde tijd. Andere zonnewijzers met Gotische cijfers zijn te vinden aan de Sint-Gummaruskerk in Lier en aan de Sint-Niklaaskerk in Veurne.

Nr. 549 ▶

Voorgevel villa
Prof. Piccardlaan 13 - 2610 Wilrijk

Deze verticale zuidwijzer bestaat uit 8 witte stenen die in de gevel gemetst zijn. Het tafereel ligt iets dieper dan de muur. Spijtig genoeg heeft deze mooie zonnewijzer noch uurlijnen noch uurscijfers. Spreuk: "Jam fuerit nec post unquam revocare licebit"; vrij vertaald: "Wat voorbij is, is nadien niet meer terug te roepen" (vertaling W.Leenders).

Nr. 550

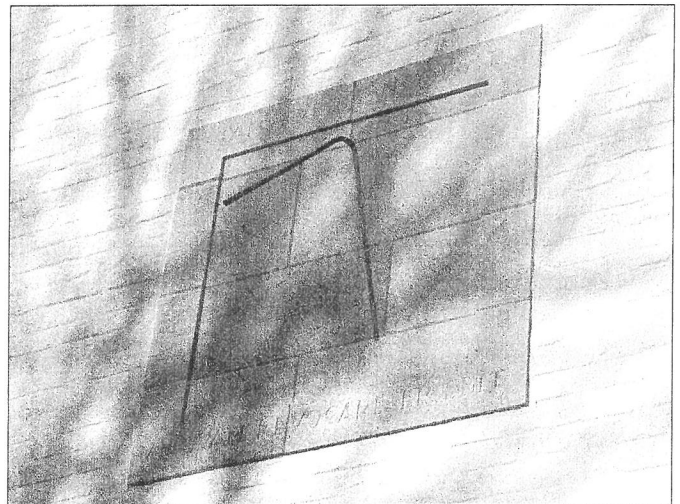
Gevel villa
Torenlaan 8 - 3945 Ham

Zonnewijzer gemaakt uit smeedijzer. Romeinse uurscijfers van VIII tot IV. De cijfers zijn in ronde velden aangebracht. Er zijn geen uurlijnen maar wel halve uurlijnen die tussen de cijfers zijn aangebracht. Mooie artistiek verzorgde zonnewijzer.

Nr. 551

Voorgevel woonhuis
EngelbertAdanglaan 49 - 3970 Leopoldsburg

Het tafereel van deze verticale zonnewijzer bestaat uit een zware roestvrij stalen plaat die gemonteerd werd op een afstand van de gevel. De 8 uurlijnen zijn gleuven in het tafereel. Er zijn geen uurscijfers. De stijl is een staaf. Waarschijnlijk heeft de zonnewijzer slechts een artistieke waarde.

Nr. 552

Gevel technisch instituut (speelplaats)
Paardenmarkt 94 - 2000 Antwerpen

Verticale zonnewijzer in wit geschilderd hout. Afmetingen: 400 x 400. Uurlijnen van 10 tot 16 h; er zijn ook halfuurlijnen aanwezig. Uurlijnen en tekst zijn in zwarte verf geschilderd. De getallen 51 13 30 & 4 24 20 zijn waarschijnlijk de geografische coördinaten.

Nr. 553 ▶

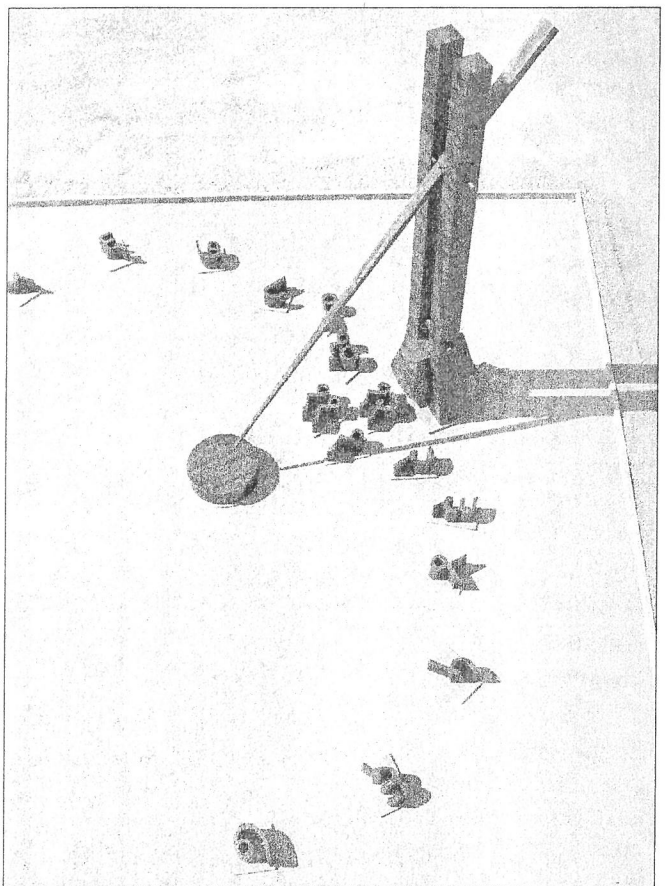
Voorgevel gebouw
Jeruzalemstraat 57 - 8000 Brugge

Deze lichtjes westelijk afwijkende verticale zonnwijzer is te vinden in het rustige Sint-Annakwartier. De Romeinse uurscijfers zijn beperkt tot VIII, XII, XV en XIX. Spreuk: "Alleen de schaduw sluipt verder". Onder de zonnwijzer zit een plaatje met de tekst: "Ingehuldigd door Frank Van de Voorde, voorzitter OCMW Brugge, 26/11/2002". Deze mooie zonnwijzer is vermoedelijk gehouwen door Pieter Boudens.

Nr. 554 ▶

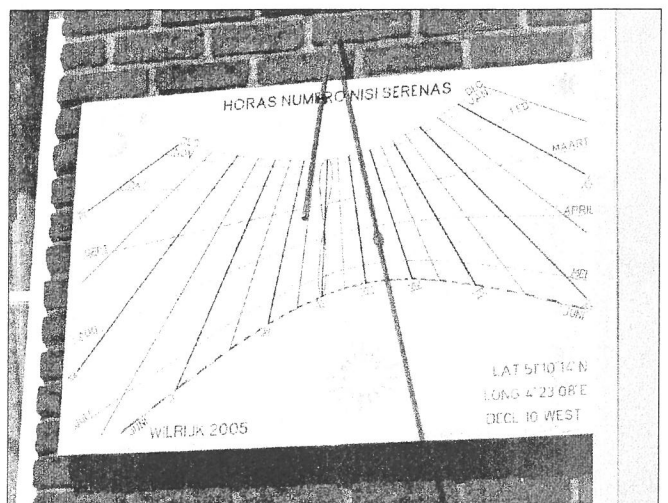
Burcht Singelberg
Ingang kantorencomplex
Kaainummer 1548 - 9120 Beveren-Waas

Monumentale horizontale zonnwijzer die door de bekende West-Vlaamse kunstenaar Hubert Minnebo gemaakt werd in opdracht van de Antwerpse Katoen Natie. Berekeningen en technische tekeningen werden gemaakt door Patric Oyen. De hele constructie bestaat uit een gelast stalen frame dat bekleed werd met koperen platen van 2 mm dikte. De poolstijl van de zonnwijzer is op een hoogte van 6 m aan een 8 m hoge kolom vastgehecht. Uurscijfers in Sanskrietschrift van 5 tot 19 h. De uurscijfers kunnen overigens als zitbankje gebruikt worden. De afstand tussen de uurscijfers voor 6 h en 18 h is 13,5 m. De hele constructie weegt ca. 1400 kg.

Nr. 555

Grote Markt - 3800 Sint-Truiden

Monumentale horizontale zonnwijzer met slechts één uurlijn: de 12-uurlijn. Op het middaguur (12 uur plaatselijke ware zonnetijd) geeft de schaduw van de zuil met het Sint-Trudobeeld precies deze 12-uurlijn aan en wijst ze in de richting van de toren van de voormalige Sint-Trudoabdij. De middaglijn is in de straatbekleding van het plein uitgetekend met een 5 cm-brede messingstrip van 13 meter lang. Ze wordt in een verhouding gelijk aan de gulden snede onderbroken door een tekstplaatje. Deze "Trudo-middaglijn" eert een bekende Truïenaar, graaf de Theux de Meylandt (1794-1874), die als Belgische minister van Binnenlandse Zaken in 1836 aan Adolphe Quetelet de opdracht gaf om in diverse plaatsen van ons land middaglijnen neer te zetten (zie ook Zonnetijdingen nr. 12). Berekeningen en advies: Willy Leenders. Deze nieuwe horizontale middaglijn werd tijdens het weekend van 9 & 10/12/2005 officieel ingehuldigd.

Nr. 556 ▶

Voorgevel woonhuis
Kooimbloemstraat 16 - 2610 Wilrijk

Moderne lichtjes westelijk afwijkende verticale zonnwijzer met hele en halve uurlijnen evenals datumlijnen. Een bolletje op de stijl zorgt voor een schaduw die de datumlijnen volgt. Romeinse uurscijfers van VIII tot XVII. Spreuk: "Horas numero nisi serenas". De geografische coördinaten van de plaats (51° 10' 14" N.B. & 4° 23' 08" O.L.) zijn eveneens op het tafereel vermeld.

Nr. 557

Zijgevel Café "Vlissinghe"
Blekerstraat 2 - 8000 Brugge

Onvolledige en verwaarloosde verticale zonnwijzer op de zijgevel van het bekende Café "Vlissinghe", de oudste nog bestaande herberg van Brugge (reeds onder die naam uitgebaat sinds minstens 1515).

Nr. 558

Voorgevel gebouw
Lange rei - 8000 Brugge

Verticale zonnwijzer gemaakt door Pieter Boudens.
Nadere bijzonderheden volgen t.z.t.

Nr. 559 ▶

Voorgevel woonhuis
Nestor Plissartlaan 14 - 1040 Etterbeek

Verticale stenen zuidwijzer met uur- en halfuurlijnen.
Constructiejaar: 1925. Spreuk: "Carpe diem".

Nr. 560 ▶

Atheneum Charles Janssens (speelplaats)
Londenplein - 1050 Elsene

Westelijk afwijkende verticale zonnwijzer die ontworpen werd door Olivier Lisein, leraar fysica aan dit atheneum en lid van onze vereniging. Hij is in arduin gegraveerd door Quentin Walravens oud-leerling van de school. Uurlijnen en Arabische uurnummers van 10 h tot 6 h. Datumlijnen voor 21 juni, 21 maart, 23 september en 21 december. Tijdvereffeningslus op de 12-uurlijn. De metalen poolstijl heeft zijn bevestigingspunt buiten het tafereel. Spreuk: "Accueille ce jour". De zonnwijzer is getekend met de letters "QWOL" (de initialen van de makers). De officiële inhuldiging vond plaats op 22 juni 2004 (zie ook Zonnetijdingen nr. 31).

Nr. 561 ▶

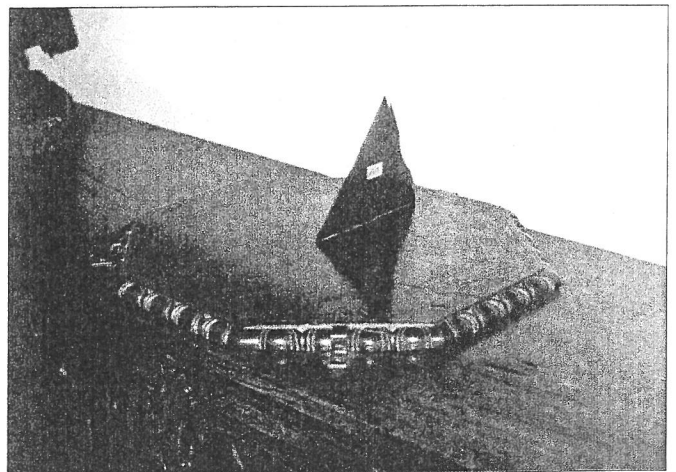
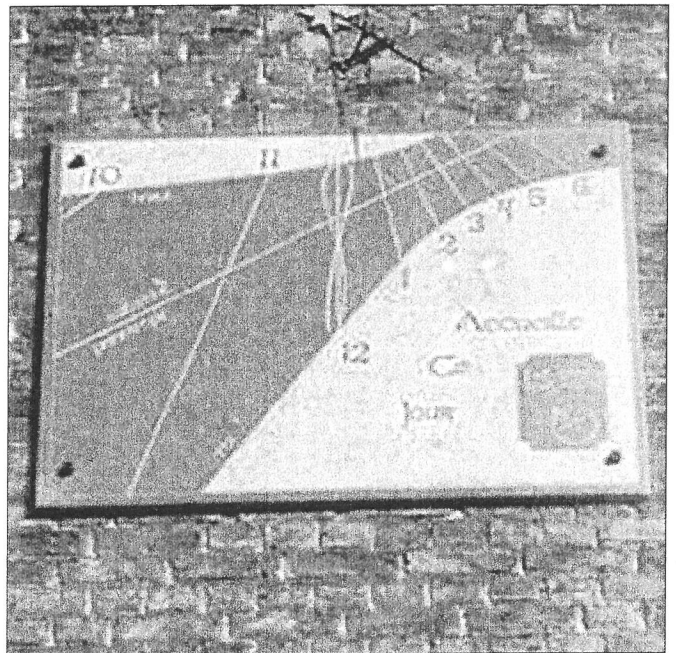
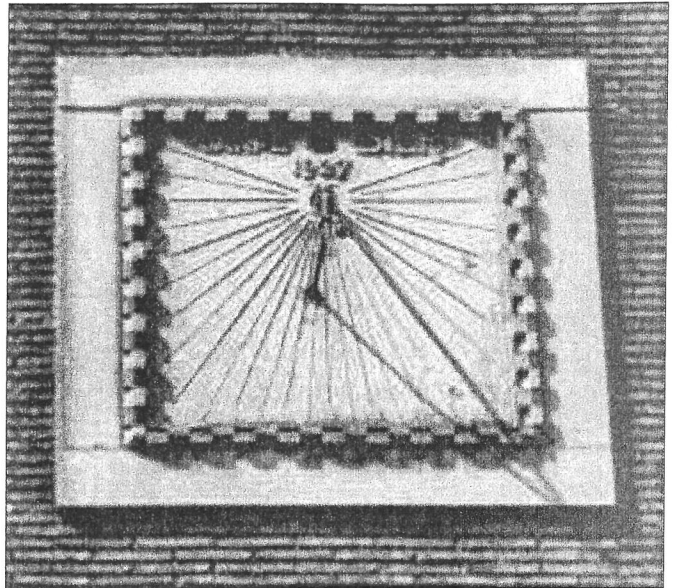
Erasmushuis (binnen)
Kapittelstraat 31 - 1070 Anderlecht

Horizontale leistenen zonnwijzer. Uurlijnen en Romeinse uurnummers van IIII tot VIII. Constructiejaar: 1754. De zonnwijzer is ook voorzien van een wapenschild.

Nr. 562 (zie pag. 18) ▶

Koninklijk Atheneum (voorgevel)
Sint-Agatha-Berchemlaan 49 - 1081 Koekelberg

Verticale stenen zuidwijzer. Gegraveerde Romeinse uurnummers van VII tot XVII. Constructiejaar: 1930. Het eveneens gegraveerde tafereel symboliseert vermoedelijk het moederschap.

P. Oyen

Kringleven

Niets vergeten?

Bij het maandelijks nazicht van onze boekhouding hebben we vastgesteld dat verscheidene belangstellenden hun lidmaatschapsgeld voor 2006 nog niet betaald hadden. Ze kunnen dat zelf zien aan het (-) tekenje naast hun naam op het adresetiket. Mogen we hen alsnog vriendelijk doch dringend verzoeken zich zo spoedig mogelijk in regel te willen stellen? Zoniet zullen de volgende nummers van ons tijdschrift niet meer toegestuurd kunnen worden. Wij danken hen alvast voor de aandacht die ze aan deze oproep zullen willen schenken!

Algemene Vergadering van VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen

Op 29 maart j.l. had in het Erfgoedhuis Den Wolsack te Antwerpen de 29ste Algemene Vergadering van VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw plaats onder voorzitterschap van Piet Jaspaert. Onze vereniging werd er vertegenwoordigd door onze secretaris, Eric Daled. Op de agenda stond in eerste instantie de goedkeuring van het jaarverslag 2005 (werkingsverslag + financieel verslag). Voorts werd nader ingegaan op twee memoranda die, onder de titel "Verwachtingen van de erfgoedverenigingen en de erfgoedvrijwilligers", opgesteld werden met het oog op de aanstaande gemeente- en provincieraadverkiezingen. Ze zullen eerlang aan alle betrokken instanties gestuurd worden (provincieraden, gemeenteraden, culturele beleidscoördinatoren, comités "Open Monumentendag" en "Erfgoeddag", enz.). Bij de lopende projecten werd vooral aandacht besteed aan het zeer interessante programma van de "Vlaams-Nederlandse Driedaagse"

op 7, 8 en 9 april. Dit project werd georganiseerd in samenwerking met de Nederlandse Stichting Nationaal Contact Monumenten (NCM) en met de steun van de Afdeling Monumenten en Landschappen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Tot slot werd afscheid genomen van Ingo Luypaert die, na zeven jaren als uiterst verdienstelijke algemeen coördinator, het VCM verlaat om kabinetsmedewerker te worden van Vlaams Minister Dirk Van Mechelen. Bij dezelfde gelegenheid kon kennis gemaakt worden met zijn opvolger bij het VCM, de Brugse kunst- en bouwhistoricus Karel Dendooven. Bij dezen wensen wij beiden heel veel succes!

Contacten met de Franse "Commission des Cadrans Solaires"

Sedert haar stichting onderhoudt onze vereniging contacten met verscheidene buitenlandse zonnwijzerkringen, met een voor de hand liggende nadruk op die met de Nederlandse Zonnwijzerkring. Ondertussen zijn ook de contacten met de Franse "Commission des Cadrans Solaires" aangehaald. Deze commissie is een onderdeel van de "Société Astronomique de France" die haar zetel heeft in Parijs. Ze wordt geleid door Denis Savoie en Philippe Sauvageot. Sinds enkele jaren geeft ze een zesmaandelijks zonnwijzertijdschrift uit, "Cadrans-Info", dat inhoudelijk van een zeer goed niveau is. Dit tijdschrift kan desgewenst geconsulteerd worden in ons verenigingslokaal. De commissie beschikt ook over een inventaris van zonnwijzers in Frankrijk (per departement; totaal ruim 20.000 exemplaren!). Onlangs werd afgesproken onze secretaris, Eric Daled, als correspondent met deze commissie te benoemen. Zoals eerder reeds medegedeeld is hij dat ook al met de werkgroep "Gnomonica" van onze Franstalige landgenoten.

De redactie

Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw

Zonnewijzers in Vlaanderen: inventaris van het patrimonium, historische studies, restauratie-adviezen & educatieve projecten.

Raad van Bestuur

Voorzitter: J. Lyssens.
Ondervoorzitter: J. De Graeve.
Secretaris: E. Daled.
Penningmeester: A. Depuydt.
Bestuursleden: R. De Bosscher, W. Leenders, W. Ory,
P. Oyen en J. Van Damme.

Erelid

De Burgemeester van Kruikebeke-Rupelmonde,
A. Denert.

Maatschappelijke zetel

Kloosterstraat 21
B-9150 Rupelmonde.

Correspondentieadres en secretariaat

Oeverstraat 12
B-9150 Rupelmonde
Tel./Fax: 03-774.19.15
E-mail: vyvrupelmonde@village.uunet.be

Redactiesecretariaat "Zonnetijdingen"

Meidoornlaan 84
B-9320 Erembodegem (Aalst)
Tel./Fax: 053-83.15.01
E-mail: eric.daled@belgacom.net

Website

<http://www.zonnewijzerkringvlaanderen.be>

Bibliotheek

Bibliotheek van de Koninklijke Oudheidkundige Kring
van het Land van Waas vzw
Zamanstraat 49
B-9100 Sint-Niklaas
Tel.: 03-777.29.42
Openingstijd: elke zaterdag van 14.00 tot 17.00 u
(uitgezonderd op feestdagen en in de loop van de
maand juli).

Lidmaatschap

België

Gewoon lid: € 20
Steunend lid: € 40
Te betalen op:
Dexia-rekening nr 068-2214580-97 van de
Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw, B-9150 Rupelmonde.

Nederland

Gewoon lid: € 20
Steunend lid: € 40
Te betalen op het volgende internationale rekeningnummer
(IBAN): BE54 0682 2145 8097 van de
Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw, B-9150 Rupelmonde.
De BIC-specificatie van de Dexia-bank is: GKCCBEBB.

European & Overseas Membership

By transfer of 30 euro (postage and
handling for mailing the magazine included)
to account number 068-2214580-97 of the
Zonnewijzerkring Vlaanderen vzw, B-9150 Rupelmonde.